

Bazı Önemli Patates Üreticisi İllerde Patates Üretim Maliyeti ve Gelirinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Hasan YILMAZ¹

Vecdi DEMİRCAN¹

Gürkan EREL²

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Isparta
²T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü, Ankara

Özet: Bu çalışmada Türkiye’de patates üretim maliyeti ve gelirinin iller arası karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada patates üretiminin yoğun olarak yapıldığı bölgeleri temsil yeteneğine sahip Niğde, Nevşehir, Bolu, Afyon ve İzmir illeri incelenmiştir. İncelenen iller içerisinde patates üretiminden elde edilen net kar 327.831 bin TL/da ile Niğde ilinde en yüksek olup, Niğde ilini sırasıyla Bolu (311.007 bin TL/da), Afyon (293.865 bin TL/da), Nevşehir (293.108 bin TL/da) ve İzmir (259.269 bin TL/da) illeri izlemektedir. Net karın en yüksek olduğu Niğde ile en düşük olduğu İzmir illeri arasında yaklaşık %26.4 oranında fark olduğu tespit edilmiştir. İncelenen illerin tamamında elde edilen gayrisafi üretim değeri ile hem değişen hem de sabit masrafların tamamı karşılanmaktadır. Bu illerde patates üretim faaliyetinin sürdürülmesi işletmecilik ilkeleri yönünden tutarlı görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Patates, Üretim Maliyeti, Gelir, İller arası Karşılaştırma.

Investigation of Potatoes Production Cost and Income Comparison in Some Important Potatoes Producing Provinces

Abstract: The purpose of this study is to investigate and compare potatoes production cost and income among cities of Niğde, Nevşehir, Bolu, Afyon and İzmir which represent intensive potatoes production areas in Turkey. The net profit per decare from potatoes production was highest in Niğde (327.831 thousand TL) followed by Bolu (311.007 thousand TL), Afyon (293.865 thousand TL), Nevşehir (293.108 thousand TL) and İzmir (259.269 thousand TL). It was found that in terms of net profit there was approximately %26.4 difference between Niğde and İzmir which have the highest and lowest net profit, respectively. All variable and fixed cost was compared with the gross production values obtained from all provinces studied. It is advised that the continuation of the potatoes production in these provinces is suitable from the stand point of management principles.

Key words: Potatoes, Production Cost, Income, Inter Provincial Comparison.

Giriş

Patates, bitkisel kaynaklı beslenmede tahıllardan sonra en fazla tüketilen besin maddesidir. Ucuzluğu, birim alandan fazla verim alınması, besin değerinin yüksek oluşu, sindiriminin kolaylığı, kullanım alanının geniş olması ve her çeşit iklimde yetişmesi açısından, hemen hemen bütün dünya ülkeleri tarafından üretilmekte ve tüketilmektedir. Düşük oranda protein ve yüksek oranda nişasta içeren patates, yemeklik ve sanayilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sanayilik patateslerin renkleri beyaz yani nişastası

yüksek, yemeklik patateslerin rengi ise sarı ve protein oranı yüksektir. Patates nişasta ve ispiroto endüstrisinin önemli hammaddesidir (Elçi ve ark., 1994).

Dünyada 2004 yılı verilerine göre 18.6 milyon hektar alanda 327.6 milyon ton patates üretilmektedir. Bu üretim miktarı ile patates; buğday, mısır ve çeltikten sonra dördüncü sırayı almaktadır. Dünyada patates üretimi yapan ülkeler içinde ilk sırayı Çin almaktadır. Çin’in dünya patates üretiminden aldığı pay % 21.4 olup dünya üretiminin yaklaşık 1/5’ini tek başına gerçekleştirmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla Rusya (%11.0), Hindistan (%7.6), ABD ve

Ukrayna (%6.3) izlemektedir (Anonymous, 2005a.)

Türkiye’de hemen hemen her ilde patates üretimi yapılmaktadır. Ülkemizde üretimin yoğun olarak yapıldığı iller sırasıyla Niğde, Nevşehir, İzmir, Bolu ve Afyon’ dur. Ülkemiz üretiminin %60.1’i bu illerimiz tarafından yapılmaktadır. Ülkemizde patates işletmeleri daha çok, küçük işletmeler niteliğindedir. Türkiye’de farklı çeşitlerde patates üretimi yapılmakta olup; en çok üretilen çeşitler; Marfana, Resy, Ausania, Concorde, Russent, Bur Bank, Granda, Cosmos, Agria ve Fianna’dır. Bugün Türkiye genelinde yuvarlak veya oval yumruları olan sarı etli çeşitler yaygın olup, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgesinin bazı kesimlerinde ise beyaz etli çeşitler üretilmektedir (Anonim, 2001a).

Türkiye 2004 yılında 4 800 000 ton’luk üretimi ile dünya patates üretiminde on üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye’de patates, üretim alanı itibariyle buğday ve mısırı izlemekte, toplam üretim miktarı olarak ise buğdaydan sonra ikinci sırayı almaktadır. Türkiye’nin Dünya patates üretiminden aldığı pay %1.3’tür. Dünya ortalaması patates verimi 1 759 kg/da’dır. Ülkemizdeki patates verimi ise 2 400 kg/da olup, dünya ortalamasından yüksektir (Anonymous, 2005a.).

Türkiye’de patates üretiminin %13’ü tohumluk olarak ayrılmakta, %16’sı patates üreten işletmelerde aile içi tüketime tahsis edilmekte, %3’ü hayvan beslenmesinde kullanılmakta, kalan %68’i ise pazara arz edilmektedir (Anonim, 2005b).

Türkiye patates ithalatı ve ihracatında gözlenen ortak özellik, ithalat ve ihracatta yıllar itibarı ile dalgalanmalar yaşanmasıdır. Türkiye’nin patates ve ürünleri ithalatı daha çok tohumluk patates ve patates nişastası şeklindedir. Türkiye’nin taze patates ihraç edip, daha ziyade işlenmiş patates ürünleri ithal ettiği görülmektedir. Dünya patates ticareti ise taze değil işlenmiş patates şeklinde yapılmaktadır (Anonim, 2005c).

Patates ülkemizde piyasa dalgalanmalarından en fazla etkilenen ürünlerden biridir. Dolayısıyla piyasa fiyatlarındaki artışlar bir sonraki yıl için

patates ekim alanlarının artmasına, fiyatlardaki düşme ise bir sonraki yılda ekim alanlarının daralmasına neden olabilmektedir.

Tarım ürünlerinde standart bir üretim maliyetinden söz etmek oldukça güçtür. Çünkü maliyetler bölgeden bölgeye, hatta işletmeden işletmeye önemli ölçüde değişim göstermektedir. Bir işletmedeki çeşitli üretim faaliyetleri için yapılması gereken bazı masraflar nedeniyle, bir ürünün gerçek maliyetinin, göreceli bazı değerlendirmeler nedeniyle tam olarak hesaplanamayacağı görüşü de bulunmaktadır. Ancak bütün bu sakınca ve güçlükler hiçbir zaman tarımsal ürünlerde maliyetlerin hesaplanması çalışma ve araştırmalarını engellememektedir (Talim, 1973). Nitekim her ülkede çeşitli amaçlarla tarımsal ürünlerde üretim maliyetlerinin hesaplandığı görülmektedir.

Türkiye’de değişik ürünlerde maliyet çalışmaları yapılmış olmakla birlikte patates üretim maliyeti ve gelirini iller arası karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Bu nedenle ülkemiz için önemli iç tüketim ve ihraç ürünü olan patates maliyet çalışmasının yapılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de patates üretiminin yoğun olarak yapıldığı bölgeleri temsil yeteneğine sahip Niğde, Nevşehir, İzmir, Bolu ve Afyon illerinin birim alana (dekar) patates üretim masraf ve unsurları, gayrisafi üretim değeri, brüt, net ve nispi kar ve 1 kg patates maliyeti, kar eşiği, üretim eşiği hesaplanarak karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda iller arası patates üretim maliyeti ve gelirindeki farklılıklar ortaya konmuş, patates üretiminde karlılığın devam edebilmesi, periyodik fiyat dalgalanmalarının etkisini en aza indirebilmek için bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu çalışmanın politika belirleyicilerinin alacağı kararlara ve bundan sonraki çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın ana materyalini Tarım İl ve İlçe Müdürlüğü elemanları tarafından Niğde, Nevşehir, İzmir, Bolu ve Afyon

illerinde üreticilerle yüz yüze görüşmeler sonucu doldurulan “Ürün Maliyet Çizelgeleri” oluşturmuştur. Söz konusu “Maliyet Çizelgeleri” Tarım ve Köyşleri Bakanlığı’ndan temin edilmiştir. Ayrıca çalışmada, konuya ilişkin yayımlar, periyodikler ve raporlardan da yararlanılmıştır. Bu anlamda çalışma, patates üretim maliyeti, gelir ve iller arası karşılaştırma açısından açıklayıcı bilgiler içermektedir.

Patates üretim maliyetlerine ilişkin veriler 2003 yılını kapsamaktadır. İncelenen iller Türkiye toplam patates ekim alanının %47.3’ünü ve toplam üretimin %60.1’ini oluşturmaktadır. Seçilen illerin patates üretiminin yoğun olarak yapıldığı bölgeleri temsil yeteneğine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Girdi kullanımında üreticilerin fiilen kullandıkları gübre, ilaç, su ve sulama elektriği, tohum miktarları ve bunlar için ödedikleri bedeller esas alınmıştır. Makine masraflarının hesabında da yerel birim makine kiralari esas alınmış ve makine sürücülerinin ücreti uygulamadaki genel eğilimler nedeniyle makine ücretlerine dâhil edilmiştir (Güneş ve ark, 1988; Özçelik ve ark, 1998). Genel idare giderleri, toplam değişen masrafların %3’ü alınarak hesaplanmıştır. Kira ile tutulan araziler için fiilen ödenen kira bedelleri ve mülk arazide ise alternatif kira bedelleri hesaba katılmıştır (Açıl, 1976). Döner sermaye faizi ise, değişen masraflara T.C. Ziraat Bankasının 2003 yılı için bitkisel üretim kredilerine uyguladığı faiz oranının yarısı (%20) uygulanarak hesaplanmıştır (Anonim, 2001b).

Patates üretim faaliyetine ilişkin brüt, net ve nispi karların hesaplanmasında; “brüt kar = gayrisafi (brüt) üretim değeri – değişen masraflar”, “net kar = gayrisafi (brüt) üretim değeri – üretim masrafları” ve “nispi kar = gayrisafi (brüt) üretim değeri/üretim masrafları” formülleri kullanılmıştır (Erkuş ve ark, 1995).

Üretim ve Kar Eşiği

Toplam değişen masrafların verime bölünmesiyle üretim eşiği, ortalama toplam masrafların verime bölünmesiyle de kar eşiği bulunur. Üretim eşiği ürün fiyatının ortalama değişen masraflara eşit olduğu noktadır ki buna kapatma noktası da denir. Ürün fiyatı en az ortalama değişen masrafları karşılıyorsa üretime devam edilebilir. Bu fiyatın altında işletme kar edemez (Beirlie et al,1986; Boehlje and Eidman, 1984; Anonim, 2001b). Kar eşiği ise, ürün fiyatının ortalama toplam masraflara eşit olduğu noktadır. Bu noktada işletme sabit masraflarını karşıladığı için normal kar elde etmektedir.

Araştırma Bulguları ve Tartışma

Türkiye’de Bazı Önemli İllerde Patates Üretim Zaman ve Amaçları

İklim ve coğrafik bölgeler dikkate alındığında, Türkiye’de patates üretim alanlarını iki grupta toplamamız mümkündür (Çizelge 1). Bunlardan birincisi erkenci patates üretimi olup Akdeniz, Ege ve Karadeniz bölgelerinde uygulanmaktadır. Üretimin büyük bir kısmı Ege’de İzmir ve Akdeniz kıyısında ise Adana’da gerçekleştirilmektedir. Bu bölgelerde ayrıca ana ürün üretimi de söz konusudur. İkinci ana ürün üretim alanını ise Orta ve Doğu Anadolu bölgeleri kapsamaktadır. Ana patates üretim merkezlerinin hemen yanında tohumluk teminine elverişli yüksek yaylalar mevcuttur. İzmir çevresinde Bozdağ ve Gündalan yaylaları, Orta Anadolu’da Kayseri, Niğde ve Nevşehir’in yüksek rakımlı yerleri, Çukurova’da Toroslar, Antalya’da Korkuteli Yaylası; Bolu, Adapazarı ve Gerede’de Dörtdivan Yaylası, Erzurum-Pasinler Ovası, Trabzon ve Kars Yaylaları bunlar arasında sayılabilir (Anonim, 2001a).

Çizelge 1. Türkiye’de Bazı Önemli İllerde Patates Üretim Zamanı ve Amaçları

Bölgeler	İller	Üretim	Ekim Tarihi	Hasat Tarihi
Ege	İzmir	Ova, Erkenci	Ocak/Şubat	Mayıs/Haziran
	Afyon	Ova, İkinci Ürün	Ağustos	Kasım
		Yayla, Ana Mevsim	Mayıs/Haziran	Eylül/Ekim
Karadeniz	Trabzon	Erkenci	Şubat	Mayıs/Haziran
	Bolu	Ana Mevsim	Mayıs/Haziran	Eylül/Ekim
	Ordu	Ana Mevsim	Nisan/Mayıs	Ağustos/Eylül
Akdeniz	Adana	Erkenci	Kasım/Ocak	Nisan/Mayıs
Marmara	Adapazarı	Ova	Mart/Nisan	Haziran/Ağustos
İç Anadolu	Niğde	Ana Mevsim	Nisan/Mayıs	Ağustos/Eylül
	Nevşehir	Ana Mevsim	Nisan/Mayıs	Ağustos/Eylül
Doğu Anadolu	Erzurum	Ana Mevsim	Mayıs/Haziran	Eylül/Ekim

Kaynak: Anonim, 2001a.

Türkiye ve İncelenen İllerde Patates Ekim Alanı, Üretim ve Verim

Türkiye’de 1980–2004 yılları arasında patates ekim alanı, üretim ve verimde meydana gelen değişimler Çizelge 2’de verilmiştir. Türkiye patates ekim alanı 1980 yılında 183 000 hektar iken, 2004 yılında yaklaşık %9.3 oranında artarak 200 000 hektar olarak gerçekleşmiştir. 1980–2004 döneminde patates üretimi yaklaşık %60 artış göstererek 3 000 000 tondan 4 800 000 tona yükselmiştir. 1980 yılında 16 393 kg/hektar olan patates verimi ise

yaklaşık %46.4 artış göstererek 2004 yılında 24 000 kg/hektar’a ulaşmıştır. Patates verimi 1980 yılından itibaren genelde artma eğiliminde iken 2004 yılındaki düşüş dikkat çekmektedir. 2004 yılında verimde görülen bu düşüşün nedeni olarak; bu yıl içerisinde Nevşehir ve Niğde illerinde tespit edilen; patates kanseri olarak adlandırılan “patates siğil hastalığı (Synchytrium endobitium)” gösterilebilir. Nitekim bu hastalık ile bulaşıklık sonucu tohumluk patates üretimi belli bölgelerde yasaklanmıştır (Anonim, 2005e).

Çizelge 2. Türkiye Patates Ekim Alanı, Üretim ve Verim

Yıllar	Ekim Alanı (Hektar)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Hektar)
1980	183 000	3 000 000	16 393
1985	206 910	4 100 000	19 815
1990	191 650	4 300 000	22 437
1995	200 000	4 750 000	23 750
2000	205 000	5 370 000	26 195
2001	200 000	5 000 000	25 000
2002	198 000	5 200 000	26 263
2003	195 000	5 300 000	27 180
2004	200 000	4 800 000	24 000

Kaynak: Anonymous, 2005a.

İncelenen illerin 2003 yılı patates ekim alanı, üretim ve verimine ilişkin bilgiler çizelge 3’de verilmiştir. İncelenen iller içerisinde patates ekim alanı en fazla olan il 34 448 hektar ile Niğde ili’dir. Patates üretiminde ilk sırayı 1 293 694 ton ile yine Niğde ili almaktadır. İncelenen

illerde en düşük patates verimi 25 626 kg/ha ile İzmir ilinde, en yüksek verim ise 37 555 kg/ha ile Niğde ilinde gerçekleşmiştir. Patates verimi Niğde, Nevşehir ve Afyon illerinde Türkiye ortalamasının üzerinde iken, İzmir ilinde Türkiye ortalamasının altındadır.

Çizelge 3. İncelenen İllerde Patates Ekim Alanı, Üretim ve Verim (2003)

İller	Ekim Alanı (Hektar)	Oran (%)	Üretim (Ton)	Oran (%)	Verim (Kg/Ha)
Afyon	9 905	5. 1	359 498	6. 8	36 295
Bolu	10 033	5. 1	281 308	5. 3	28 038
İzmir	13 263	6. 8	339 875	6. 4	25 626
Nevşehir	24 676	12. 7	911 850	17. 2	36 953
Niğde	34 448	17. 7	1 293 694	24. 4	37 555
İller Toplamı	92 325	47. 3	3 186 225	60. 1	-
Diğer	102 675	52. 7	2 113 775	39. 9	-
Türkiye	195 000	100. 0	5 300 000	100. 0	27 257

Kaynak; Anonim,2005d.

İncelenen İllerde Patates Üretiminde Maliyet Unsurları

İncelenen illerde patates üretimine ilişkin maliyet unsurları Çizelge 4 'de verilmiş ve grafik 1'de gösterilmiştir. İncelenen iller ortalaması olarak patates üretiminde dekara üretim masrafı 421 037 bin TL olup, üretim masrafları içinde değişen masrafların payı % 81.2, sabit masrafların payı ise %18.8 olarak hesaplanmıştır. Değişen masraflar içinde ilk sırayı % 44.6 pay ile materyal masrafları oluşturmaktadır. Materyal masrafını sırasıyla döner sermaye faizi (% 13.5), işgücü masrafları (%11.3) ve makine masrafı (%11.0) izlemektedir. Sabit masraflar içinde ilk sırayı %16.4 pay ile tarla kirası almaktadır. Patates üretimi materyal masrafları içinde ilk sırayı %16.2'lik pay ile tohum masrafı almaktadır. Tohum masrafını sırasıyla su bedeli (%12.5), gübre (% 11.4) ve zirai ilaç masrafı (% 4.5) izlemektedir.

Üretim masrafları içerisinde değişen masrafların payının en yüksek olduğu il %82.9 pay ile Nevşehir iken, bu oranın en düşük olduğu il %78.7 pay ile Afyon ilidir. Sabit masrafların payının en yüksek olduğu il Afyon (% 21.3), bu oranın en düşük olduğu il ise Nevşehir ilidir (%17.1). Üretim masrafları içinde tarla kirasının payı Afyon ilinde en yüksek (%18.9) iken, Nevşehir ilinde en düşüktür (%14.6).

Toplam materyal masrafı payının en yüksek olduğu il Niğde (%46.5), en düşük olduğu il ise Afyon (%41.7) ilidir. Tohum masrafının payı %17.8 ile Afyon ilinde en yüksek iken, bu oran %15.4 ile Bolu ilinde en düşüktür. Gübre masrafının payı %13.7 ile Niğde ilinde en yüksek iken, bu oran %9.0 ile Afyon ilinde en düşüktür. Zirai mücadele ilaç masrafının payı %5.8 ile Niğde ilinde en yüksek iken, bu oran % 3.5 ile Bolu ilinde en düşüktür. Sulama masrafının payı %15.3 ile Bolu ilinde en yüksek iken, % 10.4 ile İzmir ilinde en düşüktür.

İncelenen iller ortalaması üretim masrafları 421 037 bin TL/da olup, dekara üretim masraf düzeyi en düşük il Afyon (305 860 bin TL/da), en yüksek il Nevşehir (483 661 bin TL/da) ilidir. Dekara yapılan üretim masrafının en düşük ve en yüksek olduğu Afyon ve Nevşehir illeri arasında yaklaşık %58.1 oranında fark bulunduğu tespit edilmiştir (Çizelge 4).

İncelenen illerde dekara ortalama değişen masraflar 341 874 bin TL olarak belirlenmiştir. Değişen masraf düzeyi en düşük olan il Afyon (240 774 bin TL/ da) ili iken, en yüksek olan il Nevşehir (400 980 bin TL/da) ilidir. Dekara yapılan değişen masraf değerinin en düşük ve en yüksek olduğu Afyon ve Nevşehir illeri arasında yaklaşık %66.5 oranında fark bulunduğu belirlenmiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. İncelenen İllerde Patates Üretimi Maliyet Unsurları (1000 TL/dekar ve Oran)

MALİYET UNSURLARI	Afyon		Bolu		İzmir		Nevşehir		Niğde		İller Ort.	
	Değer	Oran	Değer	Oran	Değer	Oran	Değer	Oran	Değer	Oran	Değer	Oran
DEĞİŞEN MASRAFLAR TOPLAMI	240.774	78.7	384.447	81.5	295.553	79.8	400.980	82.9	387.617	81.8	341.874	81.2
Toplam Materyal Masrafı	127.522	41.7	213.357	45.3	161.325	43.6	217.370	44.9	220.214	46.5	187.958	44.6
Tohum Bedeli	54.572	17.8	72.543	15.4	67.524	18.2	75.652	15.6	70.657	14.9	68.190	16.2
Gübre Bedeli	27.658	9.0	52.325	11.1	40.245	10.9	55.895	11.6	64.755	13.7	48.176	11.4
Zirai Mücadele İlaç Bedeli	11.725	3.8	16.524	3.5	14.988	4.0	23.254	4.8	27.548	5.8	18.808	4.5
Su Bedeli	33.567	11.0	71.965	15.3	38.568	10.4	62.569	12.9	57.254	12.1	52.785	12.5
Makine Masrafı	32.514	10.6	43.875	9.3	39.855	10.8	59.997	12.4	54.497	11.5	46.147	11.0
İşgücü Masrafı	37.820	12.4	58.926	12.5	40.757	11.0	53.658	11.1	46.147	9.7	47.462	11.3
Diğer Değişken Masraflar	2.789	0.9	4.215	0.9	4.358	1.2	3.125	0.6	2.156	0.5	3.329	0.8
Döner Sermaye Faizi	40.129	13.1	64.075	13.6	49.259	13.3	66.830	13.8	64.603	13.6	56.979	13.5
SABİT MASRAFLAR TOPLAMI	65.086	21.3	87.057	18.5	74.762	20.2	82.681	17.1	86.227	18.2	79.163	18.8
Genel İdare Giderleri	7.223	2.4	11.533	2.4	8.867	2.4	12.029	2.5	11.629	2.5	10.256	2.4
Tarla Kirası	57.863	18.9	75.524	16.0	65.895	17.8	70.652	14.6	74.598	15.7	68.906	16.4
ÜRETİM MASRAFLARI TOPLAMI	305.860	100.0	471.504	100.0	370.315	100.0	483.661	100.0	473.843	100.0	421.037	100.0

İncelenen İllerde Patates Üretiminde Masraf ve Gelir Unsurları

İncelenen illerde patates üretimine ilişkin bazı göstergeler Çizelge 5'te verilmiştir. Patates verimi 2 715 kg /dekar ile Niğde ilinde en yüksek olup, patates veriminin en düşük olduğu il ise 1 978 kg/da ile Afyon'dur. Birim alana en yüksek ve en düşük ortalama patates verimi arasında yaklaşık %37.3 oranında fark bulunduğu belirlenmiştir. Bölgeler arası verim farklılıklarının iklim, toprak yapısı ve farklı çeşitlerin farklı bölgelere adaptasyonlarına bağlı olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Tohumluk, birim alandan elde edilen verimi artıran en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Nitekim yapılan bir çalışmada sertifikalı tohumluğun ilk kez kullanımında verim 100 kabul edildiğinde; bu kaynak tohumluğun ikinci yıl kullanılması durumunda verim 85 kg'a, üçüncü yıl ise 60 kg'a kadar düşmektedir (Yılmaz, 2003). Türkiye dünyanın önemli patates üreticisi ülkelerinden birisi olmasına rağmen bugün için ticari üretimde kullanılan yerli bir çeşit bulunmamaktadır. Başta Hollanda olmak üzere Almanya, Fransa, İngiltere ve ABD' de ıslah edilmiş çeşitler kullanılmaktadır. Türkiye' de patates tohumculuk sektörü büyük oranda, ithal edilen anaç kademe tohumluğun ülke içerisinde bir kez çoğaltılarak pazarlanması şeklinde çalışmaktadır. Bu şekilde sertifikalı tohumluk üretim ve tedariki, toplam tohumluk ihtiyacının ancak % 5 ini karşılayabilmektedir. Geri kalan tohumluk ihtiyacı ise ikinci ve üçüncü kuşak tohumlukların tekrar çoğaltılması yoluyla karşılanmaktadır (Anonim, 2005e).

İller ortalaması gayrisafi üretim değeri 719 546 bin TL/da olarak hesaplanmıştır. İncelenen illerde gayrisafi üretim değerinin en düşük olduğu il Afyon (599 726 bin TL/da) iken, bu değer en yüksek olduğu il Niğde (801 674 bin TL/da) ilidir. Dekara elde edilen en düşük ve en yüksek gayrisafi üretim değerinin elde edildiği Niğde ve Afyon illeri arasında yaklaşık %33.7 oranında fark bulunduğu saptanmıştır. Niğde ilinde dekara elde edilen gayrisafi üretim değerinin diğer illere

göre daha yüksek olmasının nedeni, patates veriminin daha yüksek olması ile açıklanabilir.

İncelenen illerin tamamında elde edilen gayrisafi üretim değeri ile hem değişen hem de sabit masrafların tamamı karşılanmaktadır.

İller ortalaması 1 kg patates üretim maliyeti 175 330 TL/kg olarak hesaplanmıştır. İncelenen illerde 1 kg patates üretim maliyeti en yüksek Nevşehir ilinde (182 307 TL/kg), en düşük ise Afyon ilinde (154 631 TL/Kg) saptanmış olup, bu iki il arasında birim ürün maliyetleri açısından yaklaşık %17.9 oranında fark olduğu belirlenmiştir. Bölgeler arasında birim patates üretim maliyetleri arasındaki bu önemli farklılığın, verim ve girdi kullanımındaki değişikliklerden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Brüt kar; işletmede mevcut sınırlı üretim kaynaklarının kullanımı bakımından, üretim faaliyetlerinin rekabet güçlerinin belirlenmesinde önemli bir başarı ölçüsüdür (Erkuş ve ark, 1995). İncelenen iller ortalaması olarak dekara brüt kar 377 672 bin TL olduğu hesaplanmıştır. Dekara brüt kar 414 058 bin TL ile Niğde ilinde en yüksek olup, brüt karın en düşük olduğu ilin ise 334 030 bin TL/da ile İzmir ili olduğu belirlenmiştir. İncelenen iller içerisinde birim alana en yüksek ve en düşük ortalama brüt kar arasında yaklaşık % 24.0 oranında fark bulunduğu ortaya konmuştur.

İller ortalaması olarak dekara elde edilen brüt karın gayrisafi üretim değerine oranı % 52.49, net karın gayrisafi üretim değerine oranı ise % 41.49'dur İncelenen iller arasında brüt karın gayrisafi üretim değerine oranı %59.85-48.38 arasında değişirken, net karın gayrisafi üretim değerine oranı ise %49.00-37.73 arasında değişmektedir. Yapılan bir çalışmada (Anonim,2001b), brüt karın gayrisafi üretim değerine oranı Bolu ili için %50.45, Niğde İli için %42.22 olarak saptanmıştır.

Araştırmada maliyet unsurlarının tamamı, üretim maliyeti hesaplamasında dikkate alındığından, birim alana hesaplanan net kar düzeyleri seçilen faaliyetin ekonomik karını göstermektedir (Parasız, 1996). İncelenen iller ortalaması olarak dekara net kar 298 510 bin TL olarak

hesaplanmıştır. Net karın en yüksek olduğu Niğde ili (327 831 bin TL/da) ile en düşük olduğu İzmir ili (259 269 bin TL/da) arasında net kar yönünden yaklaşık %26.4 oranında fark olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen iller ortalamasına göre nispi kar 1.71 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda patates üretiminde yapılan 1 TL'lik masrafa karşılık 1.71 TL gelir elde edilmiştir. Bu sonuçlara göre iller ortalaması olarak patates üretiminin oldukça karlı olduğunu söylemek mümkündür. İncelenen iller içerisinde nispi kar düzeyi en yüksek olan il Afyon (1.96) ilidir. İncelenen illerde üreticinin birim alandan elde ettiği brüt, net ve nispi kar düzeylerindeki farklılığın ortaya çıkmasında; iklim, toprak ve elde edilen tarımsal ürünlerin nitelik ve nicelikleri ile, üretime katılan kaynakların miktar ve fiyatlarının rol oynadığını söylemek mümkündür.

İncelenen yılda çiftçinin eline geçen patates fiyatları 307 564 TL/ kg ile 292 789 TL/kg arasında değişmektedir. İncelenen illerde hesaplanan üretim ve kar eşikleri bu

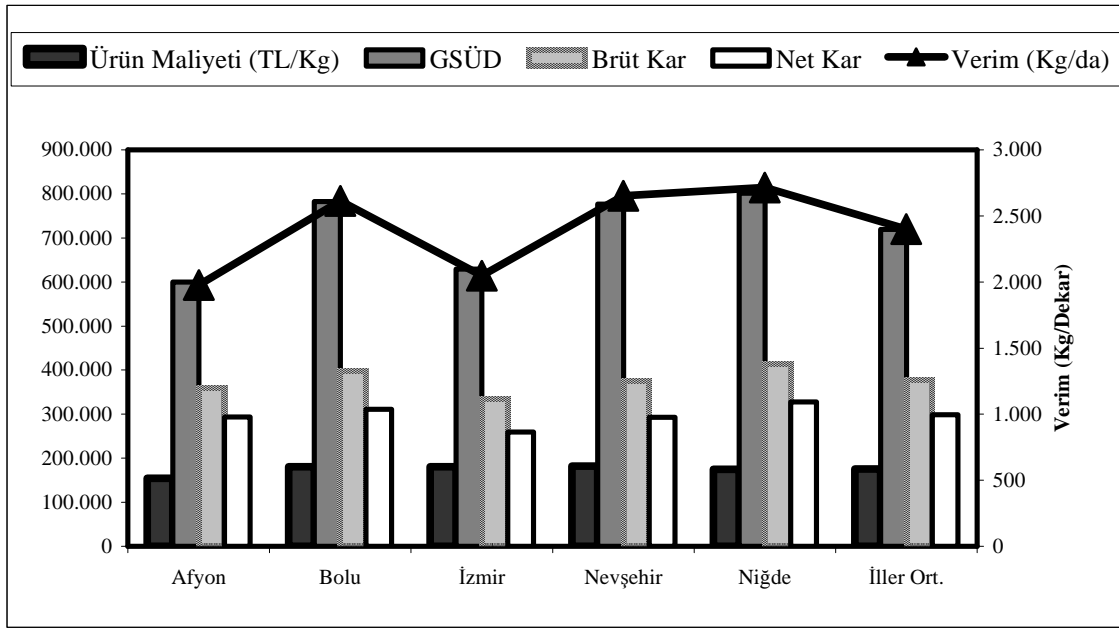
fiyatların altındadır. Bu durumda işletmeler oldukça iyi bir kar seviyesinde üretimde bulunmaktadırlar ve fiyatlar üretim eşiğinin altına düşmediği sürece üretime devam edeceklerdir.

İncelenen illerde patates üretiminde pozitif brüt ve net kar elde edilmekte ve birim alana sağlanan brüt ve net kar düzeyleri oldukça yüksektir. İller ortalamasına göre patates üretiminde üretim ve kar eşiği aşılmakta gayrisafi üretim değerinin %52.5'i kadar brüt kar ve %41.5'i kadar net kar elde edilmektedir. Bu sonuçlara göre incelenen illerde patates tarımının devam ettirilmesinin işletmecilik ilkeleri açısından tutarlı ve mevcut kaynakların rasyonel olarak değerlendirilebilmesi açısından uygun olduğunu söylemek mümkündür.

İncelenen illerde Patates üretiminden elde edilen gayrisafi üretim değeri, net kar, brüt kar ve verim düzeyleri ile kg maliyeti Şekil 1'de grafiksel olarak gösterilmiştir.

Çizelge 5. İncelenen İllerde Patates Üretim Maliyeti ve Gelirine İlişkin Bazı Göstergeler

Patates Üretimine İlişkin Göstergeler	Afyon	Bolu	İzmir	Nevşehir	Niğde	İller Ort.
Verim (Kg/dekar)	1 978	2 614	2 047	2 653	2 715	2 401
Ürünün Satış Fiyatı (TL/Kg.)	303 198	299 354	307 564	292 789	295 276	299 636
Ürün Maliyeti (TL/Kg)	154 631	180 377	180 906	182 307	174 528	175 330
GÜD (1000 TL/Da)	599 726	782 511	629 584	776 769	801 674	719 546
Brüt Kar (1000TL/Da)	358 952	398 064	334 030	375 789	414 058	377 672
Net Kar (1000 TL/Da)	293 865	311 007	259 269	293 108	327 831	298 510
Nispi Kar	1. 96	1. 66	1. 70	1. 61	1. 69	1. 71
Üretim Eşiği	121 726	147 072	144 384	151 142	142 769	142 365
Kar Eşiği	154 631	180 377	180 906	182 307	174 528	175 330
Brüt Kar/GSÜD	59. 85	50. 87	53. 06	48. 38	51. 65	52. 49
Net Kar/GSÜD	49. 00	39. 74	41. 18	37. 73	40. 89	41. 49

Şekil 1. Patates Üretim Maliyeti ve Gelirine İlişkin Bazı Göstergeler

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada patates üretim maliyeti ve gelir unsurları patates yetiştiren önemli iller arasında karşılaştırmalı olarak incelenmiş, patates üretim maliyeti ve gelirindeki farklılıklar ortaya konmuştur. Yapılan değerlendirme ve analizler sonucunda iller arasında patates üretim maliyeti ve gelir unsurları bakımından önemli farklar olduğu görülmüştür. İller arası çiftçi uygulamalarında önemli farklılıkların olması, bu farklılıklarla iklim ve toprak farklılıklarının birleşmesi hem verimde hem de maliyetlerde farklılıklar yaratmakta bu durumda üretici gelirlerinde kendini göstermektedir.

İncelenen iller ortalaması olarak patates üretiminde dekara üretim masrafı 421 037 bin TL olup, üretim masrafları içinde değişen masrafların payı % 81.2, sabit masrafların payı ise %18.8 olarak hesaplanmıştır. Değişen masraflar içinde ilk sırayı % 44.6 pay ile materyal masrafları oluşturmaktadır. Materyal masrafını sırasıyla döner sermaye faizi (% 13.5), işgücü masrafları (%11.3) ve makine masrafı (%11.0) izlemektedir. Sabit masraflar içinde ilk sırayı %16.4 pay ile tarla kirası almaktadır. Patates üretimi materyal masrafları içinde ilk sırayı %16.2'lik pay ile tohum masrafı almaktadır.

Tohum masrafını sırasıyla su bedeli (%12.5), gübre (% 11.4) ve zirai ilaç masrafı (% 4.5) izlemektedir.

Birim alana en yüksek (Niğde ili) ve en düşük(Afyon ili) ortalama patates verimi arasında yaklaşık %37.3 oranında fark olduğu belirlenmiştir. İncelenen iller gelir ve masraf unsurları arasındaki fark yaklaşık olarak; 1 kg patates maliyetinde %17.9, ortalama üretim masrafında %58.1, değişen masrafta %66.5, gayrisafi üretim değerinde %33.7, brüt kar'da %24.0 ve net kar'da %26.4 olarak saptanmıştır.

İncelenen iller ortalaması olarak patates üretiminde gayrisafi üretim değeri 719 546 bin TL/da, üretim masrafı 421 037 bin TL/da, değişen masraf 341 874 bin TL/da, patates üretim maliyeti 175 330 TL/kg, brüt kar 377 672 bin TL/da, net kar 298 510 bin TL/da ve nispi kar 1.71 olarak hesaplanmıştır.

Bu sonuçlara göre incelenen tüm illerdeki tarım işletmelerinde patates üretim faaliyetinin sürdürülmesi işletmecilik ilkeleri yönünden tutarlı görülmektedir. İncelenen illerin tamamında elde edilen gayrisafi üretim değeri ile hem değişen hem de sabit masrafların tamamı karşılanmakta ve işletmeler kar elde etmektedirler.

İncelenen illerin tamamında hesaplanan üretim ve kar eşikleri ürün satış fiyatının altında kalmıştır. Bu durumda

işletmeler oldukça iyi bir kar seviyesinde üretimde bulunmaktadır ve fiyatlar üretim eşiğinin altına düşmediği sürece üretime devam edeceklerini söylemek mümkündür.

Patates üretiminde karlılığın devam edebilmesi ve periyodik fiyat dalgalanmalarının etkisini en aza indirebilmek için aşağıda bazı öneriler sunulmuştur.

✓ Yüksek olan girdi fiyatları nedeniyle sınırlı üretim kaynaklarının etkin kullanımı bakımından girdi kullanım miktarlarının tekniğine uygun yapılması için eğitim çalışmalarına hız verilmelidir.

✓ Sertifikalı tohumluk kullanımı patates üretiminde verimi arttıran en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bu nedenle sertifikalı tohumluk temini ve kullanımı teşvik edilmelidir (Anonim, 2005b).

Kaynaklar

Açıl, A.F. 1976. Tarımsal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması ve Memleketimizde Tarımsal Ürün Maliyetlerindeki Gelişmeler. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları: 665, II. Baskı, Ankara.

Anonim, 2001a. Bitkisel Üretim (Sanayi Bitkileri) Özel İhtisas Komisyon Raporu Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yayın No: DPT: 2647, ÖİK-655, Ankara.

Anonim, 2001b. Türkiye’de Bazı Bölgeler İçin Önemli Ürünlerde Girdi Kullanımı ve Üretim Maliyetleri, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No 64, Ankara

Anonim, 2004. II. Tarım Şurası Sonuç Raporu, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 29 Kasım - 01 Aralık 2004, Ankara

Anonymous, 2005a. <http://www.fao.org>, Erişim Tarihi: 20.11.2005

Anonim, 2005b. <http://www.tzob.org.tr/> , Erişim Tarihi: 17.12.2005

Anonim, 2005c. <http://www.igeme.org.tr/> , Erişim Tarihi: 24.11.2005

Anonim, 2005d. Devlet İstatistik Enstitüsü, Tarımsal Yapı ve Üretim, Ankara.

✓ Yoğun patates üretiminin yapıldığı illerde (Niğde, Nevşehir) mono kültür tarım sonucu önemli hastalık ve zararlı sorunları yaşandığından ekim nöbeti ilkelerine uyulması yönünde çalışmalar yapılmalıdır (Anonim, 2004).

✓ Türkiye’de turfanda ve ikinci ürün patates üretimine uygun alanlar bulunmaktadır. Bu alanlar değerlendirilmelidir. Gerek ihracatın artırılması ve gerekse yurtiçi mevsimlik fiyat dalgalanmalarının kontrol edilmesi açısından, erkenci patates üretiminin artırılmasında yarar vardır. İşlenmiş patates mamullerinin tüketimi yönündeki gelişmelere paralel olarak yapılacak yatırımlar teşvik edilmelidir.

✓ Sanayiye dönük spesifik patates üretiminde sözleşmeli üretim modeli yaygınlaştırılmalıdır.

Anonim, 2005e. <http://www.zmo.org.tr>, Erişim Tarihi: 20.12.2005

Beirlien, J.G. Schneeberger, K.C and Osburn, D.D.1986. Principles of Agribusiness Management Prentice-Hall.

Boehlje, M.D and Eidman, V R, 1984. Farm Management, mJohn Wiley and Sons Inc, USA.

Elçi, Ş. Kolsarıcı, Ö. Geçit, H.H.1994. Tarla Bitkileri Ders Kitabı, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayını, Yayın no:1385, Ankara.

Erkuş, A. Bülbül, M. Kırıl, T. Açıl, A.F. Demirci, R.1995. Tarım Ekonomisi. A.Ü. Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Yayınları No: 5. Ankara.

Güneş, T. Kırıl, T. Arıkan, R. Bülbül, M. Çetin, B. Tatlıdil, F. Albayrak, N. Meşhur, M ve Çelen, H.1988. Başlıca Tarım Ürünleri Maliyetleri Araştırma Projesi, TMO Matbaası, Ankara.

Özçelik, A, Turan, A ve Tanrıvermiş, H, 1998. Türkiye’de Tarımın Pazarla Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı ile Üretici Geliri Üzerine Etkileri, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları Yayın No: 14 Ankara.

- Parasız, M İ, 1996. İktisada Giriş Prensipleri ve Politika. 4. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Talim, M.1973. Ege Bölgesi Gediz Havzasında Bazı Önemli Tarımsal Ürünlerde Maliyet. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:225, Bornova/ İzmir.
- Yılmaz, G. 2003. Farklı Sınıflardaki Patates (*Solanum tuberosum* L.) Tohumluklarının Verim ve Verimle İlgili Bazı Özelliklerinin Belirlenmesi, Ekin Dergisi, sayı;26, Ekim-Aralık, s.26–32.